

Dezorganizarea psihică

Seminar 7, 12 iunie 2023

Conceptul de *dezorganizare* a fost lansat și începutul sec XX de către Bleuler, pentru a caracteriza – împreună cu cel de *autism* – o nouă boală, Schizofrenia; care prelua de fapt cazuistica psihozei endogene circumscrisă de către Kraepelin sub eticheta de Demență paranoidă precoce. Bleuler considera Schizofrenia ca o psihoză centrată de o dezorganizare autistă, având diverse grade de intensitate și în care delirul halucinator era în plan secund. Sd dezorganizant al psihozelor e comentat de obicei psihopatologic predominant în plan ideo verbal și comportamental.

1/ **Dezorganizarea în plan ideo verbal** se referă la deficitul disfuncțional de sinteză și ordonare în planul gândirii, înțelegerii interpretative, vorbirii și argumentării, afectând structura logico gramaticală, de ordine și semantică a acestora; astfel încât devin deficitare competențele sale comunicative, asertive și creative teoretico cultural. Semiologia psihopatologică urmărește predominant perturbare comportamentului comunicant lingvistic, prezentă atât în cazuistica schizotipală cât și în formele grav dezorganizate clinic. Se enumeră:

* Circumstanțialitatea. Gândirea și vorbirea evoluează spre obiectiv lent, cu multe paranteze, legate de detalii și de asociații circumstanțiale; dar revine constant din aceste ocolișuri la linia principală.

* Perseverența. Deși subiectul a comunicat în esență ceea ce intenționa, el revine mereu la aceeași temă, manifestând sentimentul că nu ar fi fost înțeles destul de clar, insistând, repetându-se, chiar dacă prin alte formulări; lipsește o sinteză clară, concisă și pregnantă a mesajului.

* Vorbirea hiperelaborată, manieristă, constă din utilizarea multor cuvinte cu un conținut informativ redus; sau a multor sinonime. Expunerea este încărcată de expresii generale și neesențiale pentru intenția informativă:

formule de introducere, de politețe, paranteze nejustificate sau explicative formale, considerații generale, locuri comune, expresii “prețioase” neuzuale, inutile comunicării mesajului.

* Laconismul telegrafic; subiectul folosește puține cuvinte, pe care le exprimă laconic, punctând vag teme a căror context și mesaj este greu de descifrat.

* Stereotipiile. Unele expresii, cuvinte sau formule se repetă aproape identic, inutil, fără un nou conținut informațional, parazitând discursul care nu progresează spre concluzie. Stereotipiile se manifestă și în plan motor - în autism și catatonie - ca un clișeu ce întrerupe recurent comportamentul orientat spre obiectiv.

* Deraierea (care exprimă un nivel mai avansat al dezorganizării): deși subiectul pare inițial a păstra orientarea spre un subiect și referința la o problematică, direcția efectivă de comunicare a discursului se pierde. El trece de la o temă la alta, derivată din cele deja expuse, fără a se mai reîntoarce la direcția de comunicare principală, prefigurată inițial. Această alunecare excentrică a discursului, din aproape în aproape, e în principiu distinctă de saltul de la o temă la alta, fără o derivare evidentă sau constatabilă, ce se întâlnește în fuga de idei maniacală; care se datorează vitezei crescute a derulării ideății și hipermobilității atenției, conducând la asocieri superficiale, de asonanță sau sonoritate.

În toate manifestările menționate este evidentă relaxarea urmăririi și realizării obiectivului informațional a mesajului, printr-o adecvată sinteză a unor secvențe lingvistice succesive. Subiectul nu mai realizează o echilibrată elaborare și o legătură eficientă a expresiilor folosite, pentru realizarea unei intenții informative clare și adecvate. În ciuda abundenței cuvintelor conținutul informațional exprimat e redus, „scena” procesului informațional fiind ocupată de instrumentalitățile lingvistice ce ar trebui să fie folosite în așa fel încât nici să nu fie sesizate.

Tulburările menționate mai sus sunt însă deseori flancate de tulburări ale „cursului gândirii”, resimțit în fundalul subiectivității conștiente: - Accelerarea sau încetinirea cursului ideativ, uneori cu blocarea derulării acestuia, însoțită de un „gol mental”; eventual cu reluarea ideății în altă direcție;- Ideăție intruzivă, neașteptată, resimțită ca „străină” și perturbatoare, care interferează cu ideăția proprie; uneori pot apare izbucniri bruște a unor multitudini de idei amestecate și necontrolabile (mentism);- Ecoul gândirii, spațializarea gândirii (plasarea ei în anumite zone ale corpului sau în afara acestuia), sonorizarea gândirii spațializate.

Dezorganizării ideo verbală poate fi centrată și pe tulburări logico semantice și de semnificație. Așa sunt:

* Tangențiabilitatea; Aceasta se referă la un răspuns evaziv, care, deși indică înțelegerea întrebării, nu oferă un răspuns explicit, clar și la obiect. Subiectul se poate exprima aluziv, prin considerații generale care au doar o vagă legătură cu subiectul în cauză. Vorbirea e caracterizată de obicei de către alții ca metaforică, “flou”, vagă, aluzivă, digresivă, intervenind și perturbarea conținutului semantic, răspunsul fiind sărac în conținutul său de semnificație.

* Incoerența ideo-verbală depășește clar planul perturbării unui obiectiv comunicațional. Predomină anomalii logico gramaticale și semantice, care se manifestă în chiar interiorul a ceea ce ar trebui să fie o propoziție cu subiect și predicat. Se pierde coerența de „text comprehensibil” a exprimării pacientului; putându-se ajunge la haosul verbal ce a fost etichetat ca “salată de cuvinte”.

Pe lângă dezorganizarea ideo-verbală sesizabilă situațional prin „acte de limbaj”, aceasta se exprimă și în texte, în utilizarea limbajului în universuri de discurs supraindividuale; nivel la care se impun tulburări ale articulației dintre semnificant și semnificație.

În cadrul limbajului curent, semnificantul concret - fie că e un cuvânt, o expresie scrisă, o imagine iconică sau un simbol - trimite spre o clasă intensională de semnificații generale, abstracte. În normalitate, în exprimările

lingvistice ale expunerilor și discursurilor, articulația între semnificantul-concret și semnificația abstract generală e echilibrată. În condițiile dezorganizării, cuvintele, expresiile, imaginile iconice, rămân obiecte concrete, care nu mai trimit niciunde, retrăgându-se în poziția de “obiecte manipulabile” (ca în perspectiva în care, textele și picturile pot fi distruse, arse). Privitor la limbajul schizofrenilor s-a formulat că, uneori aceștia par să se joace cu cuvintele, să le manipuleze ca pe niște obiecte sau jucării. E alterată capacitatea de generalizare, abstractizare, analiză, sinteză.

Pe de altă parte abstracțiile, generalizările, pot căpăta o caracteristică vagă, dar de care subiectul se agață și se preocupă persistent. El se cramponează de noțiuni ca Adevărul, Eternitatea, Binele, pe care le resimte ca entități reale dar vagi și inaccesibile. Preocuparea, atracția, fascinația față de abstracții lipsite de conținut și determinare, este una din specificitățile dezorganizării schizofrene.

O altă manifestare a dezorganizării în plan lingvistic se corelează cu faptul că, mare parte din cuvintele și expresiile limbajului uman sunt plurisemice, semnificația lor precisă fiind condiționată de contextul lingvistic situațional, de “jocul lingvistic” în care sunt angajate. În dezorganizarea ideii verbale putem întâlni utilizarea neadecvată semantic contextului a unor cuvinte; sau, un joc al descompunerii cuvintelor și de recompunere a expresiilor din propriile constituente, ajungându-se astfel la un univers incoerent de semnificații. În acest context pot apărea și “neologisme”; adică cuvinte și expresii inventate de către pacient... care au doar pentru el o semnificație, specială. Poate fi vorba uneori chiar de exprimări complexe, de figuri simbolice aparte sau de un nou cod lingvistic, cu care pacientul dublează limbajul natural.

Dezorganizarea vorbirii și gândirii în modalitatea **des-ordinii incoerente** se manifestă și în texte și redactări lingvistice elaborate ca expuneri scrise, artistice sau științifice. Într-un eseu scris de un schizofren se pot întâlni, pe

lângă simptomele deja menționate și.. utilizarea concomitentă a mai multor coduri semantice și.. dezordine generalizată, vizibilă în aspectul grafic al producției: literele pot fi scrise cu dimensiuni variate și puse în pagină în direcții multiple, unele expresii sau figuri se detașează incomprehensibil de rest sau se repetă stereotip etc. În textele mai elaborate, nu sunt respectate regulile de compunere și argumentație, de ordonare ierarhică a părților, prin care semnificația transmisă să poată fi descifrată adecvat și comprehensiv de către lector.

Dezorganizarea în direcția semnificațiilor se exprimă uneori printr-o pronunțată “detașare” a individului de ambianța socio culturală, cu “plutirea” sa într-o lume a abstracțiilor vagi, înclinată cumva spre transcendență; fascinație față de abstracții,.. care diferențiază dezorganizarea din schizofrenie de toate celelalte perturbări psihice. Interesul față de abstracții vide de conținut a schizoizilor e și o formulă de izolare socială, de retragere din participarea la viața cotidiană pragmatică. În perioada de debut a schizofreniei unii tineri se arată interesați de științe și practici esoterice, de yoga, de mișcări doctrinare sectare. Uneori subiectul începe să elaboreze singur un sistem interpretativ al lumii.. în centrul căruia el se plasează, trăind un sentiment de grandiozitate solipsistă

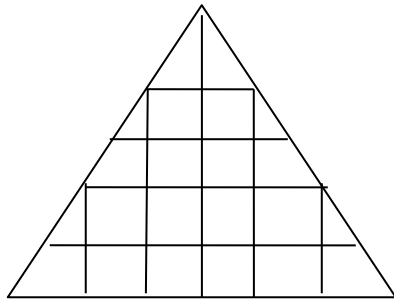
Dezorganizarea ideo-verbală însoțită de preocuparea față de abstracții vide, induce și un pronunțat deficit de narativitate coerentă și expresiv comunicantă, colorată și atractivă. Autismul - pe care Bleuler îl considera specific schizofreniei - era cel al unei detașării globale de ambianța fizico umană cotidiană, concretă, a existenței firești a persoanei. El exprimă și o distorsiune abstractă a logosului cultural, cu plutirea în incoerența unor semnificații vag structurate, în mijlocul unui haos sufletesc greu definibil... ce tinde spre vid mental.

Dezorganizarea ideo verbală pe care o constatăm la nivelul expresivității și comunicării ideo-verbale situaționale, se răsfrânge asupra întregii structuri

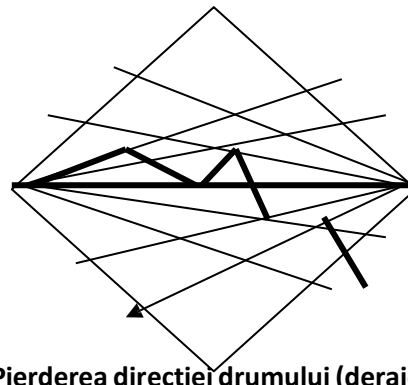
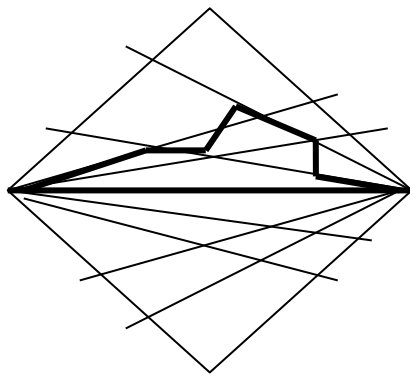
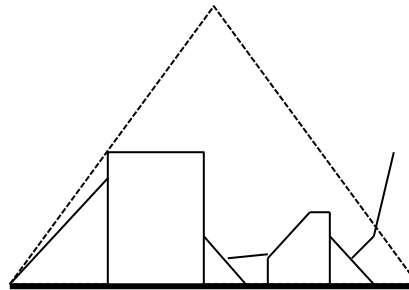
intelective și psihice a persoanei identitare, perturbând desfășurarea oricărei gândiri și narativități. Ea afectează implicit autonarativitatea și autoreprezentarea de sine a subiectului; și, în consecință, trăirea și exprimarea delirului Delirantul dezorganizat tinde să devină, pentru el însuși, o instanță cu o identitate abstractă, prezentă într-un discurs impersonal și incoerent, într-o lume narativă haotică. Pe fundalul unei narativități dezorganizate, temele delirului ajung să vizeze un sine fluid, neincorporat, marcat de caracteristici vagi, uneori simbolice. Propriul corp, ca pol esențial al identității, e reprezentat – pe fondul unei depersonalizării specifice - ca „ceva,, ce poate fi penetrat, deformat, devitalizat, redus la abstracții științifice, integrat în câmpuri energetice, electromagnetice și informatice mobile, teleportat etc. Propriul nume poate fi cuprins în formulări și comportamente marcate de dezorganizare.

Schizofrenul dezorganizat nu mai e capabil să memoreze corect evenimentele trăite, să le relateze adecvat altora, să expună public și să-și autoreprezinte coerent secvențe ale propriei biografii. În acest context, autoreprezentarea de sine, resimțirea propriei identități biografice, e intens deformată deficitar; și la fel autoproiecția de sine în postură de personaj delirant. Delirul paranoid schizofren, marcat de o specifică depersonalizare autistă și de dezorganizare ideo verbală, are un profil particular.

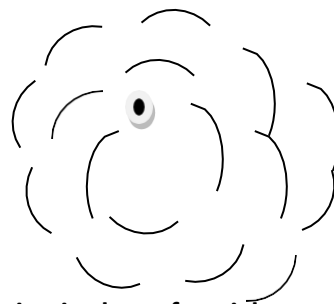
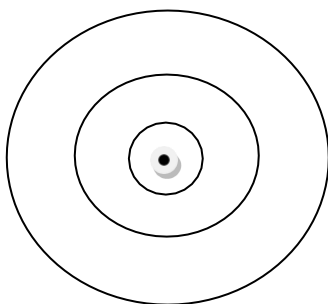
Modele ale dezorganizării (pierderea structurii și coerenței câmpului psihologic)

a) O structură care se prăbușește

c) Pierderea direcției drumului (deraiere)

d) Dezintegrare prin pierderea forței de atracție a nucleului unui câmp concentric

Procesul dezorganizării poate fi studiat în mare măsură după modelul perturbării “coerenței centrale” a psihismului persoanei, la nivel identitar și a funcționării sale active în diverse arii.

2/Dezorganizarea comportamentală, care e descrisă în schizofrenie, constă în manifestări bizare, stridente și incomprehensibile pentru simțul comun. Se au în vedere următoarele eventualități (cu exemplificări după Andreasen): - Comportamentul e neobișnuit sau fantastic (de exemplu poate urina într-o zaharniță, își pictează cele două jumătăți ale corpului în culori diferite sau omoară purcelași zdrobindu-i de zid). - Modul de a se îmbrăca și înfățișarea sunt nefirești. (de ex., își rade capul pe jumătate, poartă haine groase în mijlocul verii etc.). – Comportament social și sexual e nepotrivit (ex. se poate masturba în public, defechează în vase necorespunzătoare, cade în genunchi și se roagă sau strigă când e în mijlocul unui grup de oameni, se așează brusc în poziție yoga sau face propuneri sexuale deplasate unor străini). - Comportament agresiv și agitat ce apare fără motiv și imprevizibil etc.- Dezorganizarea la nivelul comunicării expresive mimico-gestuale, care este implicată și în perturbarea relațiilor interpersonal sociale. Se poate înregistra: amimie, manifestare emoțională inadecvată situațional, grimase și gesturi bizare, nejustificate, de neînțeles sau lipsite de obiectiv. De obicei pacientul nu oferă explicații pentru astfel de manifestări expresive corporale.

Mare parte din ceea ce e înregistrabil semiologic ca expresivitate și comportament dezorganizat, se cere înțeles și ca afectare a motivației, argumentării și justificării sale; procese care se desfășoară de fapt într-un plan al psihismului ce implică cogitația ideo verbală. Apoi, nu trebuie ignorat că însăși „dezorganizare ideoverbală” se desfășoară la nivelul unui „comportament comunicațional,.. direct sau indirect.

Alte comportamente marcate de dezorganizare se corelează cu simptome ale polul schizofreniei deficitare, așa cum ar fi: inactivitatea (abulia), pasivitatea și opoziționismul relațional, detașarea și areactivitatea la evenimente și solicitări. În contextul dezorganizării comportamentale au mai fost comentate ambivalența și catatonie.

Ambivalența constă într-o raportare intențională și manifestare indecisă, cu interminabile oscilații față de opțiuni opuse, în raport cu situațiile, alții, proiectele proprii etc.; ea se corelează strâns cu nehotărârea și indecizia obsesivilor, ce se poate manifesta uneori grav, monstruos. Se pot întâlni în acest teritoriu obsesiv dezorganizant: - Rumiții interminabile privitoare la eventualități de acțiune, fără ca subiectul să se poată decide și opri la conturarea unui proiect.- Luarea unei decizii de acțiune și întocmirea unor planuri, dar cu mare dificultate în demarare.- Acțiunea e începută dar e părăsită în diverse faze ale sale; eventual se încearcă și o variantă contrarie, care este și ea oprită...apoi totul se repetă: - Acțiunea începută e oprită sau e derivată spre o acțiune colaterală, uneori pierzându-se în direcții secundar.- Finalizarea și reluarea repetată ă stereotip - a aceleași acțiuni, cu sentimentul neterminatului.

Bleuler privea ambivalența și din perspectivă afectivă, conducând la o inversiune atitudinală față de părinți; precum și ca tendință de a aborda realitatea mereu prin poli opuși. Minkowski a dezvoltat această temă prin tema „simetrizării gândirii”, a geometrizării sale abstracte; privată de sinteza elanului vital, orientată și creatoare.

Catatonie e un sindrom psihomotor în care alternează deobicei: - o inhibiție psiho motorie de model stuporos, cu - o stare de agitație stereotipă, în spațiu autodelimitat. Pacientul e relativ detașat de ambianță; totuși, poate uneori răspunde paradoxal la stimuli sau la comenzi din partea altora; poate prezenta chiar momente de sugestionabilitate crescută, fenomene mimetice de „ecou psihic”, opozitivitate sau menținerea unei posturi imprimante.

Pe parcursul sec XX, catatonie a fost mult timp comentat – în tradiția lui Kraepelin – ca o formă clinică a schizofreniei (dezorganizante); caz ă care, ea poate fi însoțită de un delir halucinator bizar, cu fenomene de transparentă/influență, dezorganizare ideo-verbală și în plan mimico expresiv... și depersonalizare anonimizantă. În descrierile clasice ale sd. cataton se întâlnesc și simptome care ulterior au fost identificate în autismul

developmental: fixarea pe detalii, reacții la schimbarea bruscă a ambianței, mișcări spontane de a atinge obiectele din preajmă, reacții paradoxale la stimuli minori.

Tabloul clinic al sd cataton se intersectează însă și cu cel al depresiei inhibitate stuporoase, ce se poate însoți de negativism; în depresia stuporos catatoniformă însă, trăirile subiective și expresivitatea mimică sunt specifice, ..lipsește fenomenul de ecou psihic sau sugestionabilitatea crescută. - Alte asemănări pot fi găsite în grupajul unor simptome relațional expresive, ce au fost tradițional descrise în manifestările majore ale histeriei (tb.disociative) din perioada sa de glorie: Manifestări manieriste, patetice, ca posturi, gesturi și comportamente teatrale, hiperafectate și hiperexpresive. În sfârșit, sd cataton se intersectează și cu stuporul reactiv.

Sintetic vorbind, Sd cataton exprimă un model aberant de raportare la situații, corelat în mare măsură cu pasivitatea agențială, față de situații problematice, periculoase, inclusiv relaționare. El se intersectează însă – la fel ca și ambivalența – și cu sd dezorganizant.

3/ **Dezorganizarea**, care e semiologic comentată predominant în plan ideo verbal și în plan comportamental expresiv, e un deficit psihic structural **ce poate afecta ansamblul psihismului, în toate ipostazele sale**. Adică, atât în planul raportărilor situaționale actuale; incluzând funcțiile de receptare perceptiv semnificantă și cele de acțiune realizatoare, în raport nu doar cu situațiile trăite ci și cu proiectele, preocupările și relaționările în care ele sunt incluse;.. cât și în planul structurii identitare a persoanei de fond. Adică, a organizării instanței identitare a persoanei coerentă cu sine diacron, delimitată și centrate de nucleul cogitant și agențial al sinelui. Iar această afectare, transpune întreaga persoană în direcția condiției psihotice, într-o variantă specială de depersonalizare dezorganizant anonimantă globală, diferită de sd dep.der standard și de procesualitatea delirului primar. Menționata afectare globală pe

care o induce dezorganizarea, ar putea fi comentată cel mai comprehensiv prin referință la funcția de ordin general a coerenței centrale, ce susține toate structurile psihismului specific uman.